

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และทบทวนวรรณกรรม

ในบทนี้จะกล่าวถึงแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการศึกษา รวมทั้งการทบทวนวรรณกรรม โดยมีรายละเอียด ดังต่อไปนี้

แนวคิดและทฤษฎี

แบบจำลองพฤติกรรมผู้บริโภค (Consumer Behavior Model)

สิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (2534) กล่าวว่าโมเดลพฤติกรรมผู้บริโภคเป็นการศึกษาถึงเหตุจูงใจที่ทำให้เกิดการตัดสินใจซื้อผลิตภัณฑ์ โดยมีจุดเริ่มต้นจากการเกิดสิ่งกระตุ้น(Stimulus) ที่ทำให้เกิดความต้องการ สิ่งกระตุ้นผ่านเข้ามาในความรู้สึกรู้สึกนึกคิดของผู้ซื้อ (Buyer's Black Box) ซึ่งเปรียบเสมือนกล่องดำซึ่งผู้ผลิตหรือผู้ขายไม่สามารถคะเนได้ ความรู้สึกนึกคิดของผู้ซื้อจะได้รับอิทธิพลจากลักษณะต่าง ๆ ของผู้ซื้อ แล้วจากนั้นจะมีการตอบสนองของผู้ซื้อ (Buyer's Response) หรือการตัดสินใจของผู้ซื้อ (Buyer's Purchase Decision) จุดเริ่มต้นของโมเดลนี้อยู่ที่มีสิ่งกระตุ้น (Stimulus) ให้เกิดความต้องการก่อน แล้วทำให้เกิดการตอบสนอง (response) ดังนั้นโมเดลนี้จึงอาจเรียกว่า S-R Theory โดยมีรายละเอียดดังนี้

1. สิ่งกระตุ้น(Stimulus) สิ่งกระตุ้นอาจเกิดขึ้นเองภายในร่างกาย (Inside Stimulus) และสิ่งกระตุ้นจากภายนอก(Outside Stimulus) นักการตลาดจะต้องสนใจและจัดสิ่งกระตุ้นภายนอกเพื่อให้ผู้บริโภคเกิดความต้องการผลิตภัณฑ์ สิ่งกระตุ้นถือว่าเป็นเหตุจูงใจให้เกิดการซื้อสินค้า(Buying Motive) ซึ่งอาจใช้เหตุจูงใจด้านเหตุผลและใช้เหตุจูงใจด้านจิตวิทยา (อารมณ์) ก็ได้ สิ่งกระตุ้นภายนอกประกอบด้วย 2 ส่วนคือ

1.1 สิ่งกระตุ้นทางการตลาด (Marketing Stimulus) เป็นสิ่งกระตุ้นที่นักการตลาดสามารถควบคุมและต้องจัดให้มีขึ้น เป็นสิ่งกระตุ้นที่เกี่ยวข้องกับส่วนประสมทางการตลาด (Marketing Mix) ซึ่งประกอบด้วย

ก) สิ่งกระตุ้นด้านผลิตภัณฑ์ เช่น การออกแบบผลิตภัณฑ์ให้สวยงามเพื่อกระตุ้นความต้องการ

ข) สิ่งกระตุ้นด้านราคา เช่น การกำหนดราคาสินค้าให้เหมาะสมกับผลิตภัณฑ์ โดยพิจารณาจากค่าเป้าหมาย

ค) สิ่งกระตุ้นด้านช่องทางการจัดจำหน่าย เช่น การจัดจำหน่ายผลิตภัณฑ์ให้ทั่วถึงเพื่อให้ความสะดวกแก่ผู้บริโภคซึ่งถือว่าเป็นการกระตุ้นความต้องการซื้อของผู้บริโภค

ง) สิ่งกระตุ้นด้านการส่งเสริมด้านการตลาด เช่น การโฆษณาอย่างสม่ำเสมอ การใช้ความพยายามของพนักงานขาย การลดแลกแจกแถม การสร้างความสัมพันธ์อันดีกับบุคคลทั่วไป สิ่งเหล่านี้ถือเป็นการกระตุ้นความต้องการซื้อของผู้บริโภค

1.2 สิ่งกระตุ้นอื่น ๆ (Other Stimulus) เป็นสิ่งกระตุ้นความต้องการของผู้บริโภคที่อยู่ภายนอกองค์กร ซึ่งทางองค์กรควบคุมไม่ได้ สิ่งกระตุ้นเหล่านี้ประกอบด้วย

ก) สิ่งกระตุ้นทางเศรษฐกิจ (Economic) เช่น สภาพเศรษฐกิจ รายได้ของผู้บริโภค สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อความต้องการของบุคคล

ข) สิ่งกระตุ้นทางเทคโนโลยี (Technological) เช่น เทคโนโลยีใหม่อย่างการฝากถอนเงินอัตโนมัติ บัตรเครดิต เป็นต้น สามารถกระตุ้นการใช้บริการของธนาคารได้มาก

ค) สิ่งกระตุ้นทางกฎหมายและการเมือง (Law and Political) เช่น กฎหมายการเพิ่มลดภาษีสินค้าใดสินค้านึงจะมีอิทธิพลต่อการเพิ่มหรือลดความต้องการของผู้ซื้อ

ง) สิ่งกระตุ้นทางวัฒนธรรม (Cultural) เช่น ขนบธรรมเนียมประเพณีไทย ในเทศกาลต่าง ๆ จะมีผลกระตุ้นให้ผู้บริโภคมีความต้องการซื้อสินค้ามากขึ้น

2. กล่องดำหรือความรู้สึกนึกคิดของผู้ซื้อ (Buyer's Black Box) ความรู้สึกนึกคิดของผู้ซื้อเปรียบเสมือนกล่องดำ (Black Box) ซึ่งผู้ผลิตหรือผู้ขายไม่สามารถทราบได้ จึงต้องพยายามค้นหาความรู้สึกนึกคิดของผู้ซื้อ ซึ่งจะได้รับอิทธิพลจากลักษณะของผู้ซื้อและกระบวนการตัดสินใจของผู้ซื้อ จุดเริ่มต้นของโมเดลนี้อยู่ที่สิ่งกระตุ้นให้เกิดความต้องการก่อน แล้วทำให้เกิดการตอบสนอง ดังนั้น โมเดลนี้จึงอาจเรียกว่า S-R Theory

ภาพที่ 1 โมเดลพฤติกรรมของผู้บริโภค

ที่มา : ศิริวรรณ เสรีรัตน์, การบริหารการตลาดยุคใหม่ พ.ศ. 2541 หน้า 129

2.1 ลักษณะของผู้ซื้อ (Buyer Characteristics) โดยจะมีอิทธิพลจากปัจจัยต่าง ๆ คือ ปัจจัยด้านวัฒนธรรม ปัจจัยด้านสังคม ปัจจัยส่วนบุคคล และปัจจัยด้านจิตวิทยา

Philip Kotler (2000) ได้กล่าวถึงปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภค (Major Factors Influencing Buying Behavior) ไว้ดังนี้

ปัจจัยทางด้านวัฒนธรรม (Culture Factors) ประกอบด้วยวัฒนธรรมซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่เป็นตัวกำหนดความต้องการหรือพฤติกรรมของบุคคล และลำดับชั้นทางสังคม

ปัจจัยทางสังคม (Social Factors) ประกอบด้วยกลุ่มอ้างอิง ครอบครัวและสถานะทางสังคม

ปัจจัยส่วนบุคคล (Personal Factors) ประกอบด้วย อายุ อาชีพ สถานะแวดล้อมทางเศรษฐกิจ วิถีการดำเนินชีวิต (Life Style) หมายถึงคุณลักษณะเฉพาะของบุคคลหรือครอบครัวที่มีความเป็นอยู่ในการดำรงชีวิต และลักษณะความคิดปัจเจกบุคคล (Personality and Self – Concept) หมายถึงลักษณะพิเศษของมนุษย์หรืออุปนิสัยที่ได้สร้างขึ้น ในตัวของบุคคลแต่ละบุคคลที่แตกต่างจากคนอื่น

ปัจจัยทางด้านจิตวิทยา (Psychological Factors) ซึ่งประกอบด้วย การจูงใจ (Motivation) หมายถึงสิ่งกระตุ้นหรือความรู้สึกที่เป็นสาเหตุให้บุคคลมีการกระทำที่มีพฤติกรรมที่แน่นอน

การรับรู้ (Perception) การตีความของบุคคลที่มีต่อสิ่งของหรือความคิดที่สังเกตได้ หรืออะไรก็ตามที่ถูกนำมาสู่ความสนใจของผู้บริโภค โดยผ่านประสาทสัมผัส ทั้ง 5

การเรียนรู้ (Learning) หมายถึงการเปลี่ยนแปลงใด ๆ ในความนึกคิดของผู้บริโภค การตอบสนองหรือพฤติกรรมอันเป็นผลมาจากการ ได้ปฏิบัติ ประสบการณ์ หรือการเกิดขึ้นของสัญชาตญาณ หรือความรู้สึกถึงสิ่งที่ไม่เคยเกิดขึ้นมาก่อนนั่นเอง

ความเชื่อและทัศนคติ (Attitude) หมายถึงความรู้สึกที่มีอยู่ภายในตัวมนุษย์ หรือความเห็นที่เป็นรูปแบบของพฤติกรรมของบุคคล

2.2 กระบวนการตัดสินใจของผู้ซื้อ (Buyer Decision Process) ประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ คือ การรับรู้ปัญหา การค้นหาข้อมูล การประเมินผลทางเลือก การตัดสินใจซื้อ และพฤติกรรมภายหลังการซื้อ

sc 2/ ศิริวรรณ เสรีรัตน์และคณะ (2541) กล่าวว่าพฤติกรรมผู้บริโภค หมายถึงพฤติกรรม ซึ่งบุคคลทำการค้นหา (Searching) การซื้อ (Purchasing) การใช้ (Using) การประเมินผล (Evaluating) และการใช้จ่าย (Disposing) ในผลิตภัณฑ์และบริการโดยคาดว่าจะต้องสนองความต้องการของเขา หรืออาจหมายถึง กระบวนการตัดสินใจและลักษณะกิจกรรมของแต่ละบุคคลเมื่อ

ทำการประเมินผล (Evaluating) การจัดหา (Acquiring) การใช้ (Using) และการใช้จ่าย (Disposing) เกี่ยวกับสินค้าและบริการ โดยกระบวนการตัดสินใจซื้อ เป็นขั้นตอนในการเลือกซื้อผลิตภัณฑ์จากสองทางเลือกขึ้นไป ซึ่งประกอบด้วย 5 ขั้นตอน คือ

การรับรู้ปัญหา (Problem Recognition) หรือ รับรู้ความต้องการ (Need Recognition) การรับรู้ถึงความแตกต่างระหว่างสภาพที่ต้องการและสภาพปัจจุบัน ซึ่งมากพอที่จะกระตุ้นทำให้เกิดกระบวนการตัดสินใจ

การค้นหาข้อมูลก่อนซื้อ (Pre-purchasing Search) เมื่อผู้บริโภครับรู้ถึงความจำเป็นแล้วก็ต้องหาข้อมูลด้วยวิธีการต่าง ๆ ซึ่งได้จาก 2 แหล่ง คือ แหล่งข้อมูลภายในหรือด้านจิตวิทยา และแหล่งข้อมูลภายนอกซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลจากสื่อมวลชน พนักงานขาย การโฆษณา เป็นต้น ซึ่งมีกระบวนการรับข้อมูลดังนี้

การเปิดรับข่าวสาร (Exposure) หมายถึง การที่บุคคลมีการรับรู้จากสิ่งกระตุ้นโดยผ่านทางประสาทสัมผัสหนึ่งอย่างขึ้นไป ได้แก่ การได้เห็น การได้ยิน การได้กลิ่น การได้ลิ้มรส การได้สัมผัส

ความตั้งใจ (Attention) เป็นขั้นตอนของกระบวนการข้อมูลที่แสดงถึงการเกิดความสามารถในความเข้าใจ

ความเข้าใจ (Comprehension) เป็นขั้นตอนในกระบวนการข้อมูลซึ่งมีการตีความหมายของสิ่งกระตุ้น

การยอมรับ (Acceptance) เป็นขั้นตอนของกระบวนการข้อมูลซึ่งแสดงระดับของสิ่งกระตุ้นที่มีอิทธิพลความรู้หรือทัศนคติของบุคคล

การรักษา (Retention) การส่งข้อมูลสู่ความทรงจำระยะยาว

การประเมินผลทางเลือก (Evaluation of Alternatives) เป็นการประเมินทางเลือกต่าง ๆ ก่อนทำการตัดสินใจซื้อ

การตัดสินใจซื้อ (Purchase Decision) การที่ผู้บริโภคตัดสินใจซื้อสินค้าหรือบริการนั้น

การประเมินผลภายหลังการซื้อ (Post-purchase Evaluation) เกิดขึ้นหลังจากซื้อหรือใช้ผลิตภัณฑ์ไปแล้ว ถ้าเป็นไปตามที่คาดหวังไว้ ผลลัพธ์ก็คือความพึงพอใจ แต่ถ้าผลของการใช้ต่ำกว่าที่คาดหวังไว้ ผลลัพธ์ก็คือความไม่พึงพอใจ

3. การตอบสนองของผู้ซื้อ (Buyer's Response) หรือการตัดสินใจซื้อของผู้บริโภคหรือผู้ซื้อ (Buyer's Purchase Decision) ผู้บริโภคจะมีการตัดสินใจต่าง ๆ ดังนี้

3.1 การเลือกผลิตภัณฑ์ (Product Choice)

3.2 การเลือกตราสินค้า (Brand Choice)

3.3 การเลือกผู้ขาย (Dealer Choice)

3.4 การเลือกเวลาในการซื้อ (Purchase Timing)

3.5 การเลือกปริมาณซื้อ (Purchase Amount)

12 จบ

ทฤษฎีส่วนประสมการตลาด (Marketing Mix)

ส่วนประสมการตลาด (Marketing Mix) หมายถึง กลุ่มของเครื่องมือการตลาดซึ่งธุรกิจใช้ร่วมกันในการวางกลยุทธ์ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ทางการตลาด คือ การตอบสนองความต้องการของผู้บริโภค ซึ่งเครื่องมือการตลาด 4 ประการ ซึ่งเรียกสั้น ๆ ว่า 4P's (Kotler, 2000) ดังนี้

1. ผลิตภัณฑ์ (Product) หมายถึง สิ่งที่เสนอขายโดยธุรกิจเพื่อสนองความต้องการของลูกค้าให้พึงพอใจ ผลิตภัณฑ์ที่เสนอขายอาจจะมีตัวตนหรือไม่มีตัวตนก็ได้ ผลิตภัณฑ์จึงประกอบไปด้วย สินค้า บริการ ความคิด องค์การหรือบุคคล ผลิตภัณฑ์จะต้องมีสรรพประโยชน์ (Utility) มีมูลค่า (Value) ในสายตาของลูกค้า จึงจะมีผลทำให้ผลิตภัณฑ์นั้นสามารถขายได้

2. ราคา (Price) หมายถึง มูลค่าของผลิตภัณฑ์ในรูปตัวเงิน ราคาคือต้นทุน (Cost) ของลูกค้า ผู้บริโภคจะเปรียบเทียบระหว่างมูลค่า (Value) ของผลิตภัณฑ์กับราคา (Price) ของผลิตภัณฑ์ ถ้าผลิตภัณฑ์นั้นมีมูลค่าสูงกว่าราคา ผู้บริโภคก็จะตัดสินใจซื้อ ดังนั้นผู้กำหนดกลยุทธ์ด้านราคาจะต้องคำนึงถึงการยอมรับของลูกค้าในมูลค่าของผลิตภัณฑ์ที่ต้องสูงกว่าราคาของผลิตภัณฑ์นั้น ต้นทุนสินค้าและค่าใช้จ่ายที่เกี่ยวข้อง การแข่งขันจากคู่แข่ง และปัจจัยอื่น ๆ เช่น กฎหมาย ภาวะเศรษฐกิจ ประเพณี เป็นต้น

3. การจัดจำหน่าย (Place หรือ Distribution) เป็นกิจกรรมการนำผลิตภัณฑ์ที่กำหนดไว้ออกสู่ตลาดเป้าหมาย ในส่วนประสมนี้ไม่ได้หมายถึงเฉพาะการพิจารณาสถานที่จำหน่ายอย่างเดียวแต่เป็นการพิจารณาว่าจะจำหน่ายผ่านคนกลางต่าง ๆ อย่างไร และมีการเคลื่อนย้ายผลิตภัณฑ์อย่างไร ดังนั้นในการนำผลิตภัณฑ์ออกสู่ตลาดเป้าหมาย (Placing the Product) จึงประกอบด้วย 2 ส่วน ซึ่งสามารถเรียกว่าส่วนประสมในการจัดจำหน่าย (Distribution Mix) ดังนี้

3.1 ช่องทางการจัดจำหน่าย (Channel of Distribution หรือ Distribution of Channel) หมายถึงสถานบัน องค์กร หรือบุคคลที่ทำหน้าที่หรือกิจกรรมอันจะนำผลิตภัณฑ์จากผู้ผลิตไปสู่ผู้บริโภคหรือผู้ใช้ ในส่วนนี้จะพิจารณาว่าจะจำหน่ายผลิตภัณฑ์โดยผ่านคนกลางต่าง ๆ อย่างไร กล่าวคือพิจารณาเส้นทางที่ผลิตภัณฑ์เคลื่อนย้ายจากผู้ผลิตผ่านคนกลางไปยังลูกค้านั่นเอง

3.2 การกระจายตัวสินค้า (Physical Distribution) หมายถึงกิจกรรมทั้งสิ้นที่เกี่ยวข้องกับการเคลื่อนย้ายตัวผลิตภัณฑ์ที่มีปริมาณถูกต้องไปยังสถานที่ที่ต้องการและเวลาที่เหมาะสม ในส่วนนี้จะประกอบด้วย การขนส่ง การเก็บรักษาสินค้าภายในองค์กรธุรกิจของตนและในระบบช่องทางการคลังสินค้า

4. การส่งเสริมการตลาด (Promotion) เป็นการติดต่อสื่อสารเกี่ยวกับข้อมูลระหว่างผู้ขายกับผู้ซื้อ เพื่อสร้างทัศนคติและพฤติกรรมการซื้อ การติดต่อสื่อสารอาจใช้พนักงานทำการขาย (Personal selling) และการติดต่อสื่อสารโดยการ ใช้สื่อ (Nonpersonal selling) ซึ่งเครื่องมือที่ใช้ในการติดต่อสื่อสารมีอยู่หลายวิธี เช่น การโฆษณา (Advertising) การขายโดยใช้พนักงานขาย(Personal Selling) การส่งเสริมการขาย (Sales Promotion) การให้ข่าวและการประชาสัมพันธ์ (Publicity Relation) รวมทั้งการตลาดทางตรง (Direct Marketing) ในการส่งเสริมการตลาดสามารถที่จะเลือกใช้ได้หลายเครื่องมือพร้อม ๆ กัน

ทบทวนวรรณกรรม

อรรถกร จิตกุล (2534) ทำการเปรียบเทียบการตัดสินใจซื้อน้ำมันพืชของกลุ่มแม่บ้านในเขตกรุงเทพมหานคร และจังหวัดบุรีรัมย์ พบว่าปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจซื้อ คือ คุณภาพ รองลงมาคือ ความปลอดภัย หรือผลที่มีต่อสุขภาพเกี่ยวกับการป้องกันไขมันเพิ่มขึ้นในเส้นเลือด ในด้านความคิดเห็นและพฤติกรรมของผู้บริโภค ยี่ห้อที่ผู้บริโภคใช้กันมากที่สุด คือ ตราอรุณ และเป็นผู้ครองตลาดอยู่ในขณะนี้ ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีความภักดีในตรายี่ห้อมากพอสมควร การส่งเสริมการตลาด ผู้บริโภคนิยมการลดราคามากที่สุด ทางด้านการโฆษณา ผู้บริโภคส่วนใหญ่มีความเห็นว่าการโฆษณามีส่วนช่วยในการตัดสินใจซื้อได้มาก

ชูธรรม ชูสุวรรณ (2534) ศึกษาผลกระทบของนโยบายรัฐที่มีผลต่อการปรับตัวของผู้ผลิตน้ำมันพืชในประเทศไทย โดยนำข้อมูลในอดีตของด้านการตลาดของผู้ผลิตน้ำมันพืช มาวิเคราะห์เชิงพรรณนา และประยุกต์ทฤษฎีเกมส์ในการศึกษากลยุทธ์การแข่งขันระหว่างผู้ผลิตรายใหญ่ 2 ราย ซึ่งเป็นผู้ผลิตที่มีผลรวมของส่วนแบ่งการตลาดสูงในอุตสาหกรรมนี้ ผลการศึกษาพบว่า ตลาดน้ำมันพืชมีอุปทานส่วนเกิน จากนโยบายรัฐที่มีการส่งเสริมการปลูกถั่วเหลืองเพื่อสนองตลาดภายในประเทศและทดแทนการนำเข้าถั่วเหลืองที่เกิดจากความต้องการของ

อุตสาหกรรมอาหารสัตว์ มีผลทำให้น้ำมันถั่วเหลืองมีปริมาณมากขึ้น ประกอบกับรัฐมีนโยบายส่งเสริมการปลูกปาล์มน้ำมัน ทำให้น้ำมันปาล์มมีปริมาณมากขึ้นด้วย มีผลให้ผู้ผลิตน้ำมันพืชต้องปรับตัว โดยเพิ่มส่วนแบ่งการตลาดของตนด้วยการใช้กลยุทธ์ด้านราคา ทั้งในระดับน้ำมันที่ผลิตจากพืชน้ำมันชนิดเดียวกันและจากพืชน้ำมันต่างชนิดกัน

กรณีการ กิจจิตตุลาการนท (2541) ได้ศึกษาพฤติกรรมการณ์ซื้อน้ำแร่บรรจุภาชนะสำหรับดื่มของผู้บริโภค ในอำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ พบว่าสาเหตุหลักผู้บริโภคเลือกบริโภคน้ำแร่บรรจุภาชนะสำหรับดื่มคือ ความต้องการน้ำดื่มที่สะอาดและปลอดภัย ขนาดของน้ำแร่บรรจุภาชนะสำหรับดื่มของผู้บริโภคคือ ขนาด 500 มิลลิลิตร ผู้บริโภคส่วนใหญ่รู้จักน้ำแร่บรรจุภาชนะสำหรับดื่มของผู้บริโภคจากการโฆษณาทางโทรทัศน์มากที่สุด แหล่งที่ผู้บริโภคซื้อน้ำแร่บรรจุภาชนะสำหรับดื่มน้อยที่สุดคือ ซูเปอร์มาร์เก็ต ด้านปัจจัยส่วนประสมการตลาด พบว่า ผู้บริโภคให้ความสำคัญการมีตรารับรองคุณภาพจากกระทรวงอุตสาหกรรม และคุณภาพความสะอาด ด้านราคา พบว่าสินค้ามีราคาเหมาะสมตามคุณภาพสำคัญกว่าการที่สินค้ามีราคาถูก ด้านช่องทางการจัดจำหน่าย พบว่า ผู้บริโภคนิยมสถานที่จัดจำหน่ายที่สะดวก และจอดรถได้ง่าย สำหรับด้านการส่งเสริมการตลาด พบว่า การมีโฆษณาที่น่าสนใจมีบทบาทสำคัญมากที่สุด โดยสื่อที่สามารถแพร่ข้อมูลข่าวสารถึงผู้บริโภคได้ดีที่สุดคือ โทรทัศน์